GLOBALLASHUV SHAROITIDA MILLY MADANIYATNI RIVOJLANTIRISH MEZONLARI

Raximova G.A.

Farg'ona davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada globallashuv sharoitida milliy madaniyatni rivojlantirishning ijtimoiy-falsafiy asoslari, ustuvor mezonlari va istiqbolli yo'nalishlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil etilgan. Shuningdek, globallashuv jarayonlarining milliy o'zlikni anglash, tarixiy-madaniy merosning uzluksizligini ta'minlash, milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligi hamda jamiyatning ma'naviy-axloqiy muhitiga ta'siri ochib berilgan. Milliy madaniyatning zamonaviy transformatsiyasi, raqamli texnologiyalar vositasida madaniy merosni saqlash va ommalashtirish, madaniyatlararo muloqotni rivojlantirish hamda innovatsion tafakkurni shakllantirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Shu asosda milliy madaniyat taraqqiyotining ontologik, aksiologik va prakseologik mezonlari o'zaro dialektik aloqadorlikda yoritilib, uning tarixiy vorisiylik va zamonaviy yangilanish jarayonlari bilan uzviy bog'liqligi asoslangan.

Kalit so'zlar: Globallashuv, milliy madaniyat, madaniy transformatsiya, milliy identiklik, tarixiy xotira, madaniy meros, milliy qadriyatlar, umuminsoniy qadriyatlar, madaniy suverenitet, madaniyatlararo muloqot, raqamli madaniyat, innovatsion taraqqiyot, tarixiy vorisiylik, ma'naviy-axloqiy muhit, ijtimoiy-falsafiy tahlil, aksiologik yondashuv.

KIRISH

Jahonda, "millat va elatlarning o'ziga xos tarixiy merosi, san'ati va adabiyoti bilan bir qatorda ularning milliy madaniyat va umuminsoniy qadriyatlari, urf-odat va marosimlari, madaniy munosabat va axloqiy fazilatlari qadriyatlar tizimiga kiradi.

Xalqning o‘ziga xosligini saqlab qolishda, yosh avlodni tarbiyalash jarayoni muhim” [1] ahamiyatga ega. Jumladan, “bugungi globallashuv sharoitida milliy madaniyatni rivojlantirish va saqlab qolish” holatlari ham namoyon bo‘lmoqda. “Zero, ertangi kuni uchun qayg‘uradigan har bir mamlakat, har bir jamiyatda ma’naviyat va ma’rifat kabi tushunchalar yuksak qadrlangan”[2]. Bunday sharoitda eng avvalo jamiyat axloqiy muhitini ana shu salbiy ta’irlardan asrab qolish ehtiyoji o‘rni chandon ortadi”[3]. Globallashuv natijasida dunyo o‘zining barcha subyektlari bilan bog‘lanib tobe bo‘lib bormoqda[4]. Kelajak avlod va millat uchun, yuksak madaniyatni rivojlantirish zamirida, ko‘p millatli xalqni birlashtirish zarurati ortib bormoqda.

XXI asrda globallashuv jarayonlarining jadallashuvi jahon hamjamiyatining iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy va madaniy hayotida tub o‘zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi, transmilliy axborot makonining kengayishi, xalqlar va millatlar o‘rtasidagi madaniy aloqalarning intensivlashuvi milliy madaniyatning mazmuni, shakllari va rivojlanish mexanizmlariga yangicha talablarni qo‘ymoqda. Bunday sharoitda milliy madaniyatni rivojlantirish masalasi faqat tarixiy merosni saqlash yoki an’anaviy qadriyatlarni avlodlarga yetkazish bilan cheklanmaydi. Aksincha, u milliy o‘zlikni anglash, madaniy suverenitetni mustahkamlash, ma’naviy merosning zamonaviy ijtimoiy munosabatlardagi funksional imkoniyatlarini kengaytirish hamda umuminsoniy madaniy taraqqiyotga integratsiyalashish jarayonlarini ham qamrab oladi.

[1]Sabirova Karomat Sadullaevna. Shaxs axloqiy tarbiyasini shakllantirishda milliy qadriyatlarning o‘rni. /Scientific Journal Impact Factor. - Urganch; July 2021.-B.93-94.
[2]Xakimov Alisher Olimjonovich. Globallashuv sharoitida milliy-ma’naviy qadriyatlarni asrash muammosi./ Ta’lim va innovatsion tadqiqotlar (2024 йил № 6).
[3]X.P.To‘xtayev. Milly va umuminsoniy qadriyatlarning o‘zaro aloqadorligi./ International Scientific Conference. DOI: 10.24412/2181-1385-2022-2-512-517. April, 2022.-B.515.
[4]Abduraxmonova Sevinch, Charos Fayziy. Globallashuv va milliy madaniyatning jamiyatga ta’siri. Journal of Analytical Synergy andScientificHorizon ISSN: 3060-5261 Impact faktor: 9.9Volume 1, Issue 3, Series A 2025.

Milliy madaniyat jamiyatning tarixiy xotirasi, ma'naviy tajribasi, qadriyatlar tizimi va ijtimoiy borlig'ini mujassamlashtiruvchi murakkab tizimli hodisa hisoblanadi. Uning rivojlanishi jamiyatning tarixiy taraqqiyot qonuniyatlari, ijtimoiy ehtiyojlari, ma'naviy intilishlari va sivilizatsion o'zgarishlari bilan bevosita bog'liq. Shu ma'noda globallashuv milliy madaniyat oldiga ikki tomonlama vazifani qo'yadi: birinchidan, milliy o'ziga xoslikni, tarixiy-madaniy merosni va ma'naviy qadriyatlarni saqlab qolish; ikkinchidan, zamonaviy taraqqiyot talablariga mos ravishda madaniy yangilanish va transformatsiya jarayonlarini ta'minlash. Milliy madaniyatning barqaror rivojlanishi uning an'anaviy va zamonaviy jihatlari o'rtasidagi dialektik munosabatning qay darajada uyg'unlashganiga bog'liq. Chunki madaniyat tarixiy merosni shunchaki takror ishlab chiqaruvchi hodisa emas, balki mavjud qadriyatlarni yangi ijtimoiy sharoitlarda qayta anglash, talqin qilish va amaliy hayotga tatbiq etish imkoniyatiga ega bo'lgan dinamik tizimdir. Demak, milliy madaniyat taraqqiyoti tarixiy vorisiylik va innovatsion yangilanishning o'zaro ta'siri asosida namoyon bo'ladi.

Milliy madaniyatni rivojlantirishda do'stlik, mehmondo'stlik, insonparvarlik, axloqiy poklik, saxiylik, xushmuomalalik, hayolilik, ozodalik, xushchaqchaqlik, xushfe'llik, mardlik, samimiylik, lutfi karamlik, ona yurt va xalqiga muhabbatlilik, diyonatlilik, halollik, or-nomuslilik, mehnatsevarlik, o'tmishga hurmat, milliy g'urur, vatanparvarlik, millatparvarlik kabi insoniy faziltlarni shakllantirish bugungi kunning ustuvor vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda. Globalizatsiya sharoitida taraqqiyotga erishish bilan birga milliy madaniyat va qadriyatlarni asrab qolish har bir jamiyat oldida turgan dolzarb vazifalardan biridir. Chunki global jarayonlar insoniyatning umumiy taraqqiyotini tezlashtirsa-da, milliy o'zlik, tarixiy meros va madaniy an'analarni so'ndirish xavfini ham yuzaga keltiradi. Milliy madaniyat va umuminsoniy qadriyatlar alohida xalqlarning va millatlarnigina emas, balki bashariyat (insoniyat)ning mulki, hazinasidir.

Mamlakatimizda yoshlarning milliy madaniyatini yuksaltirishda, yoshlarni erkin fikrlashga o‘rgatish, hayot mazmunini tushunib olishiga ko‘maklashish, o‘z-o‘zini idora va nazorat qila bilish, yoshlar ijodkorligi, iqtidorini yuzaga chiqarish, insonparvarlik odobi me’yorlarini shakllantirish - (bir-birini tushunish, mehribonlik, shafqatlilik, irqiy va milliy kamsitishlarga qarshi kurasha olish) da, muomala odobi kabi sifatlarlarni shakllantirishdan iborat. O‘z navbatida jamiyat taraqqiyotida, milliy-ma’naviy xavfsizlikni ta’minlash, g‘oyaviy-mafkuraviy ta’sirlarning oldini-olish, hamda mafkuraviy-siyosiy muammolarning yoritish muhum konseptual ahamiyat kasb etadi. Zero milliy madaniyat va qadriyatlar asosida, xalqning an’analarini, milliy madaniyati, ma’naviy merosini o‘zida shakllantirish negizida yangi O‘zbekistonning barqaror taraqqiyotini rivojlantirish muhum ahamiyat kasb etadi.

Globallashuv va axborotlashuv sharoitida dunyoviy davlatning ijtimoiy-falsafiy mohiyati yanada murakkablashmoqda. Chunki zamonaviy jamiyatda turli diniy, mafkuraviy va madaniy ta’sirlar kesishmoqda. Bu esa, bir tomondan, plyuralizm va madaniy xilma-xillikni kuchaytirsa, ikkinchi tomondan, ayrim destruktiv mafkuraviy oqimlar va radikal qarashlarning kuchayish xavfini yuzaga keltirishi mumkin. Shu sababli dunyoviy davlat zamonaviy sharoitda nafaqat huquqiy neytrallikni, balki ma’naviy xavfsizlikni ta’minlash vazifasini ham bajaradi”[5]. Globallashuv jarayonlari insoniyat taraqqiyotiga katta imkoniyatlar yaratishi bilan birga, ma’naviy sohada turli tahdidlarni ham yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, ommaviy madaniyat, virtual kommunikatsiyalar va axborot oqimining keskin ortishi natijasida yoshlar ma’naviy dunyosiga salbiy ta’sir ko‘rsatuvchi omillar kuchaymoqda”[6]. Ma’naviy xavfsizlik jamiyatning o‘z ma’naviy qadriyatlari, tarixiy xotirasi va madaniy identitetini saqlab qolish qobiliyatini anglatadi. Shu nuqtayi nazardan qaralganda, milliy qadriyatlarni asrab-avaylash, yosh avlodni vatanparvarlik va insonparvarlik ruhida tarbiyalash muhim

[5]Taylor C. A Secular Age. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2007.-b.59.
[6]Habermas J. Between Naturalism and Religion. Cambridge: Polity Press, 2008..

ahamiyat kasb etadi. Internet va ijtimoiy tarmoqlarorqali tarqalayotgan yolg‘on axborotlar, dindan g‘arazli maqsadlarda foydalanishga qaratilgan axborot ta’sirlariva destruktiv g‘oyalar yoshlar ongiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli media savodxonlikni rivojlantirish, tanqidiy tafakkurni shakllantirish va ma’naviy-ma’rifiy ishlarni kuchaytirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi”[7].

Dunyoviylik tamoyili insonni jamiyatning eng oliy qadriyati sifatida e’tirof etadi hamda uning diniy mansubligidan qat’i nazar teng huquqli fuqarolik maqomini ta’minlashni nazarda tutadi. Shu jihatdan dunyoviy davlat demokratik jamiyatning muhim siyosiy-huquqiy modeli hisoblanadi”[8]. Tarixiy jihatdan dunyoviylik g‘oyasi uzoq evolyutsion taraqqiyot mahsulidir. Qadimgi davrlarda davlat va din ko‘pincha yagona hokimiyat tizimi sifatida faoliyat yuritgan. Hukmdorlar o‘z hokimiyatini ilohiylashtirish orqali mustahkamlashga intilganlar. O‘rta asrlarda esa diniy institutlarning siyosiy hayotdagi ta’siri yanada kuchaygan. Biroq Yevropada Uyg‘onish davri, Reformatsiya va Ma’rifatparvarlik jarayonlari natijasida inson tafakkurida ratsionalizm, ilmiy dunyoqarash va erkin fikrlash tamoyillari shakllana boshladi.

Milliy madaniyat tushunchasi esa ijtimoiy falsafaning muhim kategoriyalaridan biri bo‘lib, u muayyan xalq yoki millatning tarixiy taraqqiyoti davomida shakllangan moddiy va ma’naviy qadriyatlari, ijtimoiy tajribasi, tarixiy xotirasi, tili, urf-odatlari, an’analari, axloqiy me’yorlari, san’ati, ilmiy-intellektual merosi, turmush tarzi va ramziy timsollarining yaxlit tizimini ifodalaydi. Mazkur tushuncha faqat madaniy mahsulotlarning yig‘indisini emas, balki inson va jamiyatning o‘zligini anglash, tarixiy tajribani o‘zlashtirish, uni avloddan avlodga uzatish va yangi ijtimoiy sharoitlarda qayta yaratish jarayonlarini ham qamrab oladi. Falsafiy nuqtayi nazardan madaniyat insonning tabiatga nisbatan faol munosabati natijasida vujudga keladigan ijtimoiy borliq shakli sifatida namoyon bo‘ladi. Inson tabiiy muhitda mavjud bo‘lish bilan cheklanmaydi, balki

[7]Giddens A. Modernity and Self-Identity. Stanford: Stanford University Press, 1991..
[8]Bauman Z. Liquid Modernity. Cambridge: Polity Press, 2000.-b.14.

uni o‘z ehtiyojlari, maqsadlari va qadriyatlari asosida o‘zgartiradi. Shu jarayonda moddiy buyumlar bilan bir qatorda til, axloq, san’at, din, ilm-fan, urf-odat, ramz va ijtimoiy me’yorlarni yaratadi. Demak, madaniyat inson tomonidan yaratilgan va insonning ijtimoiy mavjudligini ta’minlaydigan ma’naviy-moddiy makondir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Sabirova Karomat Sadullaevna. Shaxs axloqiy tarbiyasini shakllantirishda milliy qadriyatlarning o‘rni. /Scientific Journal Impact Factor. - Urganch; July 2021.-B.93-94.
2. Xakimov Alisher Olimjonovich. Globallashuv sharoitida milliy-ma’naviy qadriyatlarni asrash muammosi./ Ta’lim va innovatsion tadqiqotlar (2024 йил № 6).
3. X.P.To‘xtayev. Milly va umuminsoniy qadriyatlarning o‘zaro aloqadorligi./ International Scientific Conference. DOI: 10.24412/2181-1385-2022-2-512-517. April, 2022.-B.515.
4. Abduraxmonova Sevinch, Charos Fayziy. Globallashuv va milliy madaniyatning jamiyatga ta’siri. Journal of Analytical Synergy andScientificHorizon ISSN: 3060-5261 Impact faktor: 9.9Volume 1, Issue 3, Series A 2025.
5. Taylor C. A Secular Age. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2007.-b.59.
6. Habermas J. Between Naturalism and Religion. Cambridge: Polity Press, 2008..
7. Giddens A. Modernity and Self-Identity. Stanford: Stanford University Press, 1991..
8. Bauman Z. Liquid Modernity. Cambridge: Polity Press, 2000.-b.14.